

БОРИС ЛАЗИЋ

SPLEEN ET RIVIERA

ПИЈАНИСТА, ЊЕГОВ ОТАЦ, И БОСАНСКИ РАТ

Ваљда је то дошло отуда што уме да слуша. Уметник је имао и ближе пријатеље, приснија другарства, али ником се није, говорио је, тако лако и неспутано отварао као њему, тог пролећа. Њихова блискост из времена посеђивања у улици Свете Марије од Назарета почивала је на томе што је пијаниста у њему открио сродну душу, човека коме слободно може да се отвори, исповеди. Био је католик, имао је потребу за исповешћу. Касније, то је схватио: оно што је држао за другарство није било друго до то. Тада, тамо, био је – исповедник.

Сва се прича о вери, о религији, о мистицизму (знали су да воде занимљиве и дуге разговоре о Богу и о заносу према Богу) сводила на то – имао је, превасходно, улогу медија, медијатора, исповедника. Нити је он, нити исповедач тога сасвим, тада, био свестан. Уједно, од тренутка када је испунио своју улогу, од дана када је пијанист успео да оствари љубав са својом лепршавом и умиљатом и површном Беатриче – чије се лице, те године, смешило на рекламним паноима по целој мегалополи и унутрашњости, од тог часа се дружење проредило, а неспутано, дубинско отварање једног према другом све више гасило. Пријатељство је испунило своју сврху. Затим се љубавник преселио на Леву обалу, у улици Шамполиона, а слушатељ, саговорник, отишао је у иностранство.

Страствени пијаниста и он срели су се, још једном, приликом повратка уметничког оца из Ратног подручја, где је боравио у својству високог војног лица, пред крај једног локалног, но ипак европског – у ствари, кад погледаш, светског, рата. И тада се, још једном, нашао у улози исповедника. Уметников отац их је извео у ресторан,

на Муфтару, и цело једно вече, пуна четири сата, им говорио о виђеном. У више наврата је нагласио поштовање које осећа према дисциплини војних лица из земље младићевог порекла. (Они су тамо једини дисциплиновани, једино се с њима могло договарати, и договора су се држали итд. – у бити каснији, хашки, оптуженици.)

А младић је мислио: ваљда не постоје две тако различите особе као што су овај отац и његов син – први сав предан акцији, други сав одан контемплацији. Па опет, обојица, по некој дубљој потреби, по кућном васпитању, по инерцији, свакако нагонски, по потреби за олакшањем, исповедају се. Није био католик, можда није био ни исправан адресат (или, можда, јест?), али је учтиво испунио улогу онога који слуша, који не пропитује. Барем не тад нити на том месту.

ПРИЧА

А прича иде овако. Станују у школском дому. О средњој школи је реч. Њих двојица су у првом средње а собни старешина је матурант. Стари, ренесансни дворцац је, по национализацији, био дом за сирочад. Ту је већ одраније постојала школска установа, пре него што је црква закупила дворцац и у њега сместила образовну институцију. Дворцац је имао пространи, ренесансни хол и степеник. Са врха, са свода је допирала дневна светлост: део крова, понад степеништа, био је под стаклом. Међу ђацима је кружила прича о дечаку који је, још у време сиротишта, пао с тог стакленог крова. Кад год бисмо кретали уз степениште, бацили бисмо поглед, са гелендера, час на мраморни, подни мозаик, час на стакларник. Неко од нас би се сетио и смрсаног дечака.

Он се затворио у петицу. Петица је, за грофово време, била тајна соба из које се допирало преко трпезарије. Из исте се ступало у грофов тајни кабинет, који је, такође, био скровит. Обе просторије се налазе иза дрвеног паравана – обе су невидљиве за голо око. Скрио се у петицу, три дана и две ноћи смо га тражили. Скрио се у петицу јер није извршио наређење собног старешине, није обавио дежурство, није поспремио собу, док ово записујем још су ми пред очима одшкринута врата његовог ормара и запрепашћени и разочарани поглед собног старешине (истог који је у часу повређених верских осећања у кош за смеће бацио Волтеров *Филозофски речник*), онда смо се дали у потрагу, и тако смо га дуго и темељно тражили да се та потрага преточила у причу. И данас се спомиње.

Данас су, међутим, сви они, и ја, који ово записујем, зрели људи (који су, такође, ко више ко мање, ишчезли у причу/е – уколико је/их не запишем, нестаће сасвим у њој/њима, изгубиће им сваки се траг). Данас се он затворио иза седам брава и седам одаја, Даун Андер, закључао у шупу приградске куће, уградио у програм свог компјутера, заменио жив живот за каблове и чипове, живе људе за псеудониме електронског програма *Second life*-а. Те људе слуша, са њима општи, њима се поверава. Променио је земљу, променио језик, променио се у телу, али оно што је у клици тад било у њему сазревало је и неумитно обојило све друго, ма где био: он је данас опет закривен, он се, у ствари, коначно скрасио, у петици, а високо огледало над камином, у учионици философије, шаље му одраз: дечак гледа себе старог; старац, у одразу, гледа дечака, немира сличних данашњим. Поверавао се, с муком, старешини. Ко ме се, данас, поверава? Да ли то општи, и са ким, или онанише, и губи свест, онанише, и трипује, потпуно згруван, обесмишљен, мислећи да га не одаје IP адреса или, коначно, недокучив, недосежан, и равнодушан, ни не мари за то?

О СТРАХУ

И тада је та жена осетила страх за какав није знала да постоји. Страх, живински, за који је знала само из књига, из докумената о ратном времену, о логорима. Осетила је грозу, страх од људи, од људске злобе, пакости. И, као да то није било довољно, уз грозу, страх, у њој се родио и стид, осећај срамоте који такав страх порађа.

Предавала је на универзитету. Будући да није била држављанин земље у којој је радила, строго се држала правила игре које је задавао шеф катедре, државни службеник, улазећи чак и у сукобе с колегама или предавачима запосленим по уговору о привременом раду. И њен уговор је био орочен а даљи рад на катедри је, у потпуности, зависио од воље државног службеника. Професори чине посебну касту недодирљивих. Они имају пуну слободу управљања катедром, слободу одабира сарадника, смене сарадника. На том пољу, у свету духа, такође постоји социјална раслојеност. Једни су доживотни руководиоци, док се други боре да што више продуже свој орочени, радни век. Стоје на чекању, на располагању. Њихов се радни век, као и духовни обзор, поступно своди на чекање. Они и не управљају својим животима, него трпке седе у предсобљу, и чекају на позив, укућана. Пред њима је слепи зид, а прст судбине, то је потпис на печат којег шефа катедре.

Десет година раније подржала је хајку против колегинице, књижевнице. У ту сврху је чак створен и часопис, тачније билтен, који је изашао у свега два броја, али довољно да се у оба, путем сведочења разних студената – поглавито оних који су се надали стипендији, подршци за какав конкурс – дотична особа оптужи за плагијат. У Берлину је изашла збирка приповедака савремених писаца њихове матичне земље и студенти су је теретили да је сав рад потписала својим именом. Наравно, било је довољно отворити дату збирку – коју је критика дочекала са одобравањем – и увидети да се испод сваког од преведених наслова налазило и име преводиоца. Али шеф катедре је имао свој циљ и своју намеру, држао је кључ опстанка колега с катедре, као и кључ успона апсолвената – довољно да се нађу људи, створи билтен, покрене хајка. Угледна преводитељка није обновила лекторски уговор, напустила је катедру. Једном приликом је, уз чашу, рекла, на обазриво питање чувеног, престоничког критичара, врсног познаваоца њене културе: Догоди се да се тога сетим, да на то све помислим. Али не могу да се предам горчини. Упозорила сам пар наших млађих људи да их се клоне, да не кроче у то осине гнездо. Изгубиће године, изгубиће мир, а ништа стећи неће.

Она ништа није добила тиме што је била саучесник у хајци. Рачунала је да се додвори. И додворавала се. Она и њен муж су били под кредитом, уз то је још чекала на држављанство а дете тек што је кренуло у школу, родитељи њеног мужа су најпре обећавали да ће по продаји стана и одласка у пензију да им поклоне половину иметка, да би онда рекли нека то зараде сами, као што су они, али су чак и тада обећавали да ће гаражу да поклоне свом унуку, међутим и тај новац су потрошили на крстарење по Волги и целокупни иметак се расуо за мање од две године, и морала је да се бори.

Млађи колега је памти искључиво по томе што се лице те жене, за те, последње године рада на катедри, чим би долазила у додир са шефом катедре, преливало неком бојом пепела. Сва би посивела. Деловала је забринута, заплашено, увек на ивици грча, на опрезу с колегама. А била је лиричар.

Годину дана се довијала да јој одобре наставак рада, али се администрација оглушила, јер имала је четрдесет и девет и по година и, уколико би јој продужили уговор, требало би да је задрже до пензије, а то је нешто што је шефица администрације хтела пошто-пото да избегне. Како се више прегањала с њима, како је више очекивала од шефа катедре, тако јој се више чинило да је у радном и социјалном односу те средине превагнуло постављање замки, да се развила једна врста за њу новог и до тада непознатог спорта (примала је, од пријатеља, сведочења и из других привредних области): људи са доживотним намештењем су, углавном, ишли к томе да потчињеним колегама постављају замке. Дискредитовање је, у либералном систему заснованом на превласти банкарског сектора и међународних корпорација, било све више један општи вид деловања међу ситним руководиоцима. И што је општа друштвена и економска клима била лошија, то су људи више трпели врсту малтретирања која је гушила сваку предузимљивост и сваку драж тимског рада.

Тог лета, када је њен млађи колега дао отказ – још један у низу оних који су одбијали да своје знање дарују установи која није умела или није хтела да признаје рад (што се своди на исто) – назвао ју је шеф катедре. Он јој је, наиме, већ одраније ставио до знања да од њене молбе за продужетак уговора нема ништа. Међутим, примивши отказно писмо тог лектора, он се нашао у чуду и најпре се сетио ње (као што се, док није дошао до некадашњег мињона, за доцентско место, досетио тог младића). Назвао ју је, поразговарали су, чврсто је обећао да ће још једном да поради на њеној ствари, да ће да је подржи. Спустио је слушалицу, лакнуло му је. Дан касније, међутим, његов љубавник му рече да би тај и

тај младић, један од многих који је очекивао своју шансу, могао да преузме њен предмет, да није био везан ниједним ранијим уговором, те да би се тако ослободили даље муке и натезања са администрацијом. Шеф катедре то једва дочека. Назову младића. Све уговоре с њим, а њој, недељу дана касније, пошто је нови лектор већ потписао уговор, пошаљу мејл. Просто ко пасуљ. Тако сазнаје да је изгубила посао.

Али ја нећу, не желим, одбијам да предајем језик, граматику, било шта друго. Желим само књижевност. Била је, хтела је да буде изричита. Да учини својом, изричитост, охолост оних који су одредили правила игре. А муж јој заудара. Не може, каже, ни да га види. Колеге то хватају у лету. Комаде реченица. Док јој се лице осипа бојом пепела, и сав њен израз одаје грч, гоњену звер.

Док је губила посао, и касније, тих првих недеља, тих првих месеци, тонула је. Она се толико понадала, толико све своје снаге усредсредила на тај рад, на то радно место, да је, једном се нашавши без ичега, одједном схватила моћ тих људи, појмила сав опсег своје потчињености, незаштићености. Осетила је страх, живински, нешто чега није било ни док је бежала из ратом опустошене земље, осетила је моћ подвале, мржње, зависти, моћ пуке потребе да се поигра, ко мачка мишем, када већ постоји могућност игре, у главама психопата.

Изиграна је. Поред тог страха, који ју је плавио (колико је само пута тих дана у њој одјекивала та реч из последње главе *Дервиша и смрти* Меше Селимовића), она примети и други осећај, осећај који је поступно почео да је трезни, да је враћа к свести, к себи. Осети се понижена од властитог страха.

Две године касније срела је угледну преводитељку. То је био случајан сусрет на отварању изложбе, у Мареу. Преводитељка у тој маси ускомешалог света препозна њено лице, њен унезверени, затечени поглед. Приђе јој. Понуди је чашом вина, рече:

– Не бој се. Све прође. Зашто да потопи те горчина? Сликаш ли опет?

ФРАГМЕНТИ

*

Гледам ону сцену из *Инџлоријус Бесѿтердса* кад се Гебелс и Хитлер распекмезе од среће усред лоше, много лоше филмске монтаже – кесере се, церекају, пљешћу, ма врх су, а пред очима ми сину оне две опајдаре, луцпрде из неког прошлог живота што узврпоље се од среће на свакој премијери својих отужних академских представа.

(Sorbonne, Flashback)

*

Он је поезија. Чисто лудило доведено до усијања. Yvan PITCH, Нил Кесиди са Шарона, Париз једанаести. За друге је упитно је ли уопште реч о људским створењима, камоли песницима, нешто тако свечано и тако свето као суза у оку Чудака.

О метемпсихози: „Да, има рана од којих се ни за читав век сасвим не опоравиш, не отрезниш, има тога”, каже, док ходамо острвом Светог Хонората, код Кана, „а људи би да се сете неких бивших живота (бивших светковина!?). Еееее.”

А поводом смрти, испред књижаре *Шекѿир & Co.*, на Сени, годину дана касније – по случајном сусрету, кад га, пријатеља, по додиру, по тапшању по рамену препозна, рече:

– „L'âme s'en va, la merde reste.”

*

Онај осећај, кад стрепиш од сваког телефонског позива, кад се обрадујеш празном поштанском сандучету.

(Пуковнику нема ко да пише 2.0)

*

Напокон сам средио библиотеку – напокон се скућио, скрасио. Данима само гледам, ма гладим, полице. Кључне мајсторе држим надохват руке. Малопре, тако, посегнем руком за А. Б. Шимићем (издање из 1967, тврдо, коричено, добро очуваног папира), кренем у листање *Преображења*, па се, после свега неколико песама – сав

под утиском те одавно знане музике – тргнем, запитам: а где си то ти стигао? Јеси ли оправдао указано поверење? А онда, ужитак самог држања књиге у руци, ерос листања. Наравно, опет га откривам (зар то може другачије?). Како је могла да ми промакне песма „То није Јаков“? Младић и зрео човек не читају исто, не траже исто. То је то. Јесам ли ишта, ишта, од свега, оправдао? Шимић спада међу оних десет за које Ујевић тврди да све су што је потребно човеку и он је, овде, један од те десеторице (а ено га и Тин – у тврдом повезу, такође – у беспрекорном издању *Стољећа хрватске књижевности*, чини наклон, благ, са зида). Осећам, прекрићу зидове стана фотографијама песника, прекрићу их, све ћу да их прекријем сликама и стиховима.

ПРЕСВЛАЧЕЊЕ

После вишедневне спарине, почело је прво, право, купање. На врелом песку, данас, у Кану – једна мајка, са сином, на плажи. Мења грудњаке. Скида се, истеже, лењиво забацује главу уназад, испрсила је своје мале али чврсте груди, пожудно их предала сунцу. Потом из торбе вади други модел, полако га навлачи. Тинејџер је закупљен неким својим послом, пружа јој нешто, она му не придаје посебну пажњу. Згодна. Одржана. Свесна је тога. Овлашно му одговара настављајући да се забавља собом, да се скида, пресвлачи, намешта праменове косе. Дуго то траје. Нелагода је, можда, у оку посматрача, не у њој (у њему? То не знам). Прошле су спарине. Почело је.

Вежба: Напиши то исто али из перспективе дечака (кастрација); из перспективе мајке, односно жене (еманципација); из перспективе свезнајућег приповедача који, из свог повлашћеног, божанског угла, описује наратора док их посматра (епифанија – угледавши је, пустиће свог оца и сина свог да се одмакну, оду даље, како би се мирно и опуштено предао посматрању, њених бедара, груди: како би у себи, онда, могао опет и опет да их дозива к свести, мери, ваја?). Поглед му клизи час са груди на дечакове, беживотне, очи, час са очију, беживотних, натраг, на усправне, чврсте, груди. Нешто му не штима, али *īō nešīō* не уме да одреди).

RESPECTEZ JESUS

– Иде црнац Променадом, дроњав, рашчупан, с флашом у руци, иде и бесни, виче, урла колико га грло носи (а грлат). Уноси се, припит, људима у лице и понавља, бесан, једак, спреман на окршај, уздигнута кажипрста као поп (знак опомене): „Respectez Jésus!”

– Препада свет.

– До њега прикан, сабран, дотеран, стишан, који се смешка. Љубопитљиво посматра ефекат дреке другара – који прекида нечији пољубац, нечији залагај, нечију трепетљиву загледаност удаљ итд. А ти мислиш: тај мора да је као дете жешће дрилован на цркву, мора да је редовно „хитао у храм”, мора да су га опомињали и мати и отац, и стрине, и тетке и попови, мора да су му млели (док је, трчећи кроз цркву, прекидао Службу), уградили му павловљевски рефлекс: „Respectez Jésus!”

– Сад би тај, у име Христа, и главе кидао.

– У леп дан, свету доконом, на Променади.